

АНТИКА И РОМАНТИКА

(Миодраг Кајтез: *Сџална њосџавка*, Агора, Зрењанин, Нови Сад, 2021)

У покушају истицања у односу на све остале учеснике савременог домаћег прозног поља, поједини писци одлазе у потпуно различите смерове и одлучују се за потпуно необичне кораке не би ли скренули пажњу иначе малобројне публике, критике и жирија релевантних награда. Ти искораци могу бити стилског, формалног, жанровског, композиционог, тематско-мотивског, наративног, идејног или неког другог карактера, а њихова намера јесте да понуде нека другачија виђења прозне продукције и експерименталних домета. Наравно, то што се одређени аутори одлучују за овакав вид представљања читалачкој публици не значи нужно да ће се њихови текстови описати као квалитетни или успели, али су они свакако важни као експерименти који се сваке године, супротно очекивањима и претпоставка, ипак појаве. У тај се корпус условно може сврстати и роман *Сџална њосџавка* Миодрага Кајтеза који покушава да на адекватан начин повеже стилске, формалне и жанровске иновације које су донекле познате из његових ранијих дела, али које су овде контекстуализоване на другачији начин.

Везе које се формирају с његовим ранијим опусом најјасније су у компаративном читању овог и претходног романа, *Изложба*, из 2015. године. Слично као и у романима *Порно вежбе* (2001) и *Анџилуфџносџ* (2010), у фокусу његовог приповедања су савремени јунаци у савременом добу који покушавају да реше своје многобројне проблеме – егзистенцијалне, љубавне, финансијске, идеолошке и друге – идући у манир хиперреалистичког живота у којем сваки аспект стварности постаје додатно наглашен и анализиран. У *Изложби*, аутор се одлучио за јединствен просторни оквир једне стамбене зграде предвиђене за скоро рушење, због чега њени становници прибегавају решењима која као да су произашла из античке драме и нагињу ка *deus ex machina* маниру, чиме се аутор јасно опредељује за критички поглед на свакодневицу новог века у којој се суштинска људска питања не разликују од оних присутних неколико миленијума раније. Такође, овај роман одликују многобројне дигресије, екскурси, приближавање и одмицање од главног тока радње, делови у курзиву и заградама, као и једно врло приметно и посве недвосмислено одбацавање кохерентне хронологије. Међутим, проблематична места *Изложбе* крила су се махом у претераном ауторском поигравању с основним поставкама романескног израза и вештачки наметнутом потребом за истицањем полифоничности дела, због чега читалац у неколико наврата може да изгуби увид у ток радње, те бива приморан да се додатно задржава на одређеним деловима само да би, њиховим пажљивијим ишчитавањем, могао да настави даље.

Неке од ових особина – пре свега веза с античком драмом, преиспитивање жанровских оквира романа, полифонија и инсистирање на посвећеном читалачком праћењу

– присутне су и у *Сџалној њосџавци*, али на још наглашенији начин. У питању је опет, кад је реч о јунацима и месту догађаја, текст који се ограничава на неколицину протагониста и већи број споредних ликова који гравитирају око њих, док се он просторно усмерава највише на градску средину која би се, дубинском анализом, могла довести у снажну везу с новосадском, што ипак није пресудан фактор романа. У његовом средишту су два јунака интригантних идентитета и симболички набијених имена – М. Кун и Јанакис Хеурис – који већ својом појавом скрећу пажњу читалаца и намећу се, на позитиван или негативан начин, као запаженији јунаци у новијој домаћој продукцији. Њихов богат друштвени живот одвија се у самом средишту градских активности и у непрестаној је вези с културним и пословним приликама које одређују напредак тог простора, због чега Кајтезови протагонисти спадају у категорију самохраног оца средњих година, и даље заробљеног у сопственој прошлости која се одвијала између два дијаметрално супротна, али комплементарна домена, у јавним градским просторима (клубови, кафане, купалишта) и приватним, интимним просторима својих и туђих спаваћих (и других) соба у којима се дешавају његове многобројне љубавне авантуре. Уз то, Кун је непрестано у покушају да уради нешто од сопственог живота и да му удахне било какав смисао, како због тога што осећа притисак година које су остале иза њега, тако и због детета којем покушава да се наметне као каква-таква очинска фигура, иако с променљивим успехом. У многобројних епизодама у којима се аутор посвећује њему – нарација се скоро све време одвија скоковито, у цикцак маниру између двојице протагониста, али се њихове животе приче такође срећу и у тим приликама се приповедни оквир мења и спаја у један – у конструкцији његовог лика се могу приметити одлике пикарског романа, некада врло популарне форме која је данас еволуирала у савремени оквир у којем је истакнути појединац, махом типични аутсајдер или *everyman*, доведен у непрестани низ узбудљивих догађаја који га воде ка неком раније утврђеном циљу. Уз то, овакав роман садржи и критички интонирану ноту и саркастичан однос према свакодневици, што се у случају *Сџалне њосџавке* примећује у критици ратног стања деведесетих и одјека распада СФРЈ који се осећају у сваком сегменту друштва (упечатљива је, рецимо, епизода с ратницима који, на одсуству, долазе у урбани простор и ноћни клуб у којем се истичу као уљези). Све ове авантуре се, с временом, спајају у једну и намећу Куна као јунака који је ипак присилно стављен у позицију у којој се налази, без назнаке да у њој ужива у потпуности – његова љубавна прича такође носи античку ноту, али изузетне трагике, и стога је сваки тренутак његове садашњице обележен губитком који се он труди да сакрије иза авантуристичког духа и љубавних подухвата.

Што се тиче Хеуриса, он је пример профитера, али не ратног, мада се налази (и) у таквом окружењу, већ свакодневног – као профилисани тип локалног бизнисмена сумњивог порекла и још сумњивије прошлости, он је претеча свих каснијих „лоших момака“ који су гангстерску одору заменили ручно кројеним оделима нове више класе. Веродостојност овог јунака настаје из ауре недодирљивости коју Кајтез гради за њега, као и из свих оних који га окружују и који, премда су сведени на ниво карикатуре и кроки скице у којој је назначено тек неколико детаља важних за карактеризацију, расту у свиту која му помаже да оствари своје приватне и пословне планове. Његова

супруга, усвојени синови, адвокат и мноштво скоро невидљивих помоћника подређени су Хеурису, појави с најевидентнијом алузијом на грчки мит и трагедију. Његов живот одвија се у клишеима античке драме – од односа према породици, преко става према животу, све до монополске позиције у животу града – и отуд се може наметнути идеја да је управо он послужио аутору за реактуализацију, реинтерпретацију и реконтекстуализацију одређених чинилаца тог предлошка у нашем тренутку. Но, и поред негативних особина, овај јунак поседује позитивне црте које га враћају у домен стварности и реалистичног приповедања, мада га аутор, кад год се одвећ приближи уобичајеним оквирима романескног стваралаштва, одведе у неком неочекиваном правцу у којем Хеурис додатно учвршћује своју аутентичност.

Велики број махом кратких епизода ове двојице јунака настављају се једна на другу у допуњујућем ритму и творе наратив фрагментарне природе који је неопходно помно пратити не би ли се допрело до његове суштине. Повремено се стиче утисак да су поједине епизоде непотребно опширне и као да одвлаче пажњу од ауторских намера, док је у другима акценат стављен на хуморне реплике и (не)прилике јунака који траже могућност да се истакну. Другде пак Кајтез се опредељује за фингирање драмског текста, наводећи који јунак говори, уводи дидаскалије и даје ликовима могућност потпуно слободног обраћања. Најзад, такав приступ стваралачком процесу у којем се форсира деконструкција свих устаљених форми и образаца кулминира завршним сегментима романа насловљених „локалне вести“ и „неколико година касније: инфлоресценција“ који имају улогу расплета из драмске форме и који нуде нови увид у карактеризацију јунака и списатељске замисли.

Будући да је несумњиво реч о својеврсном експерименталном делу (поједностављено речено, постмодерном роману с примесима друштвеног, породичног и ангажованог романа), поставља се питање каква се рецепција романа *Сџална ѿосџавка* може очекивати у будућности. С једне стране, јасно је да се ради о рукопису који вероватно неће стићи до широке публике и великог критичарског одјека, и који ће могуће изазвати бурну реакцију оних који очекују приповедање у зацртаним, предвидљивим оквирима. С друге, читаоци који од раније прате Миодрага Кајтеза приметити ће да се ради о својеврсном искораку којем је, пре свега, потребно разумевање оних који имају афинитета према оваквој врсти књижевности, ма колико их заиста било.